

8 december 2004

De Nederlandse concurrentiepositie nader beschouwd

- *Bijdrage van drs. W. W. Boonstra, Chief Economist van Rabobank Nederland, in verkorte vorm uitgesproken ter gelegenheid van het Nationaal Industriedebat, Amsterdam, 1 december 2004*

Nationaal Industriedebat

De industrie staat vandaag de dag volop in de belangstelling. Dat is een goede zaak. Ik hoop u hier niet uit te leggen wat het belang van een florierende en dynamische industriële sector is voor de economische ontwikkeling in Nederland. De industrie brengt zo'n 15% van alle in ons land geproduceerde toegevoegde waarde voort en verleent werk aan een vergelijkbaar aandeel in de Nederlandse beroepsbevolking. Ook draagt de industrie bij aan het leeuwendeel van de Nederlandse uitvoer. Verder speelt de industrie als kraamkamer van veel innovaties een zeer grote rol bij de technologische ontwikkeling in ons land, met sterke spin-offs naar de rest van de economie.

De stand van Nederland

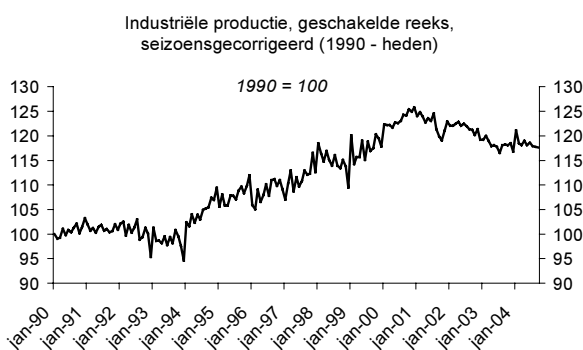
Het gaat al enkele jaren niet goed met de Nederlandse economie. Sedert het begin van dit decennium presteert deze duidelijk ondermaats. Het jaar 2003 vormt een absoluut dieptepunt, met een krimp van het reële Bruto Binnenlands Product (BBP) met 0,9%.

Ook de Nederlandse industrie heeft het moeilijk. De productie van de verwerkende industrie is in de jaren '90 minder hard gegroeid dan het BPP en vertoont nu al enkele jaren per saldo een dalende tendens (grafiek 1).

Ook de industriële werkgelegenheid is, na in de jaren '90 grosso modo stabiel te zijn geweest, de afgelopen jaren in snel tempo gedaald. Hoewel dergelijke cijfers worden vertekend door uitbesteding van diensten, is de trend onmiskenbaar: de industrie verliest relatief aan belang. Tegelijkertijd geven ondernemers in het industriële MKB steeds weer aan dat zij problemen hebben met het vinden van geschikt personeel. Vertrekt de industrie sneller omdat zij in eigen land onvoldoende geschoold personeel kan vinden?

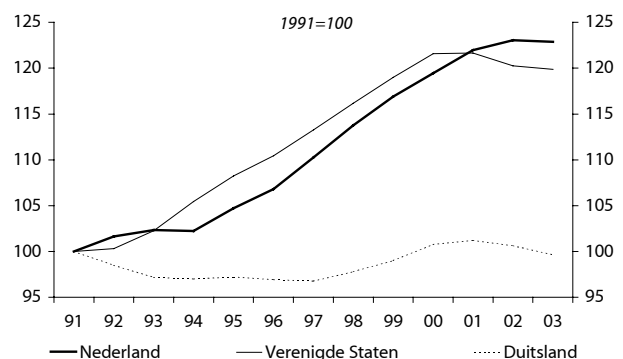
Verder staat zeker de laatste jaren de concurrentiepositie onder druk. Daarbij wordt stevast gewezen op het te hoge niveau van de loonkosten in ons land. Ook krijgt men na lezing van de media het gevoel dat er een ware odyssee van ondernemingen plaatsvindt. Bijna dagelijks kan men vernemen dat Nederlandse bedrijven van zins zijn om banen naar het buitenland te verplaatsen, aangetrokken door de lage loonkosten elders.

1) Productie verwerkende industrie (1990 = 100)

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Rabobank

2) Werkgelegenheidsgroei (indices, 1991 = 100)

Bron: CBS, Datastream

Nationaal Industriedebat

Het crisisgevoel dat ons na lezing van dergelijke verhalen besluipt sluit goed aan bij de toonsetting van andere analyses, met name vanuit Den Haag, over de stand van Nederland. De Nederlandse productiviteit zou te laag zijn, net zoals de arbeidsparticipatie. Tot slot wordt keer op keer gewezen op het feit dat de Nederlander te kort werkt en dat de Nederlandse arbeidsmarkt te star is.

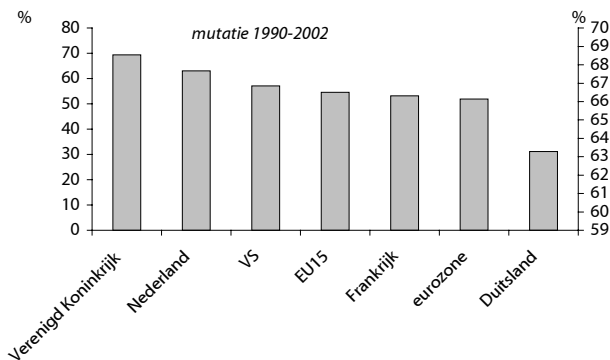
Alvorens in te zoomen op de industrie, wil ik eerst kort stilstaan bij alle zorgwekkende geluiden waarmee wij de afgelopen jaren zijn overspoeld. Is het crisisgevoel wel terecht? Het belang van deze vraag moge duidelijk zijn. Het is met economisch beleid net als met de gezondheidszorg: als de diagnose niet correct is, is de kans groot dat de behandeling meer kwaad aanricht dan dat deze de genezing bevordert.

Hoe heeft Nederland het in de afgelopen jaren gedaan?

Als men alle analyses confronteert met de harde feiten, blijkt de werkelijkheid een stuk genuanceerder te zijn. Nederland heeft in de jaren '90 in veel opzichten een economische topprestatie geleverd, die slechts door weinig landen is geëvenaard. Tussen 1994 en 2002 steeg de werkgelegenheid met 450.000 voltijdbanen. Verder werden ook nog eens honderdduizenden deeltijdbanen gecreëerd, waardoor in totaal ruim 1,5 miljoen mensen een baan vonden. Hiermee steekt de werkgelegenheidsgroei in die periode in ons land niet alleen met kop en schouders uit boven het Europese gemiddelde, maar lag deze ook boven de banenaanwas in de VS (grafiek 2). Als direct gevolg van deze spectaculaire banengroei is de netto participatiegraad, dat is het aantal werkenden als percentage van de bevolking, spectaculair gestegen. In 1994 lag de arbeidsparticipatie in ons land nog beneden het Europese gemiddelde. Anno 2002 was de Nederlandse arbeidsparticipatie de hoogste van Europa en lag de werkloosheid op een historisch laag niveau.

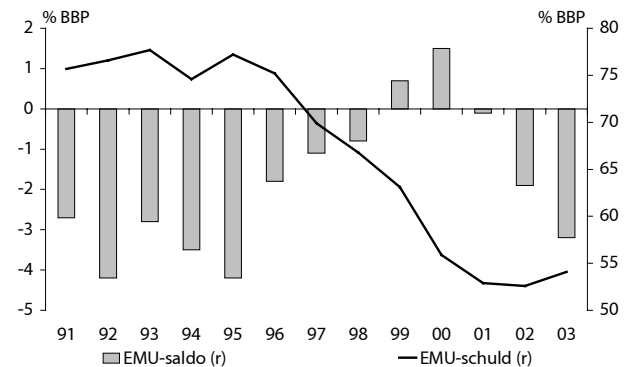
Het reële BBP per inwoner steeg tussen 1994 en 2000 met 23%. Ook dit was sneller dan gemiddeld, waardoor ons land zich anno 2002 één van de rijkste landen van Europa mocht noemen (grafiek 3). Terugkijkend op de jaren '90 is achteraf wel gesteld dat ons land in die jaren op te grote voet heeft geleefd. Het is inderdaad zo dat met name gezinnen zich fors in de hypothecaire schulden hebben gestoken. Veelal was dit nodig om een nieuw huis te kunnen aanschaffen, maar daarnaast hebben velen zich ook laten verleiden tot het financieren van consumptieve uitgaven vanuit de overwaarde van hun huis. Dit heeft zeker bijgedragen aan het hoge economische groeitempo.

3) BBP per capita

Bron: EIU, Rabobank

Overheidsfinanciën 1990 – heden

Bron: CPB

Nationaal Industriedebat

Maar als men kijkt naar Nederland op macro-niveau, dan is van een bovenmatige schuldopbouw geen sprake. De overheidsbegroting was eind jaren '90 min of meer in evenwicht en ons land als geheel heeft nu al decennialang, jaar na jaar, een gezond spaaroverschot.

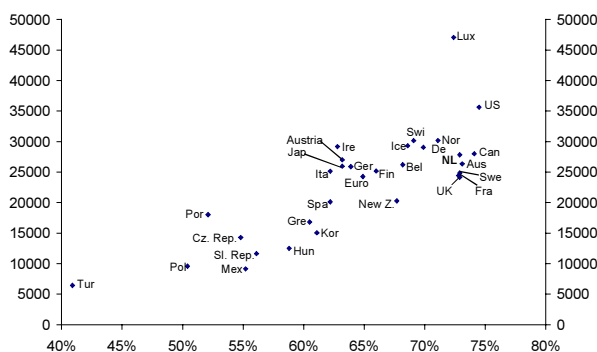
Uiteraard is niet alles rozengeur. De loonkosten zijn eind jaren '90 onder invloed van de snel dalende werkloosheid te hard gestegen. Dit heeft de concurrentiepositie van onze industrie geschaad. De zwakke dollar van de afgelopen jaren heeft deze trend nog eens versterkt. En verder kan met kennis achteraf worden gezegd dat de forse lastenverlichting van 2001 teveel van het goede is geweest. Dit is buitengewoon jammer, want na de snelle reductie van het overheidstekort tussen 1994 en 2000 lag een duurzaam overschot op de overheidsbegroting binnen handbereik (grafiek 4). Een deel van de huidige begrotingsproblemen kan rechtstreeks worden teruggevoerd op deze, naderhand bezien minder gelukkige operatie.

Concluderend: de patiënt was na een lange spurt misschien wel vermoeid, maar had een mooie prestatie neergezet. Een pauze, in de vorm van een periode van laagconjunctuur, was wellicht onvermijdelijk en misschien zelfs wel goed, maar daarmee is de patiënt nog niet doodziek! Hoe gezond de patiënt is moge duidelijk zijn uit het feit dat ons land het ook in vergelijking met de Verenigde Staten helemaal niet slecht heeft gedaan.ⁱ De productiviteit per uur ligt in ons land duidelijk hoger dan in de Verenigde Staten. De participatie op de arbeidsmarkt ligt hier ook nog eens circa 5% hoger. Dat het BBP per capita in ons land desondanks toch duidelijk lager ligt dan in de VS kan geheel worden toegeschreven aan het feit dat wij in ons land gemiddeld zo'n 35% korter werken dan onze Amerikaanse collega's. Blindstaren op het verschil in inkomen doet géén recht aan het feit dat ook vrije tijd waarde heeft, die niet in de berekening het BBP wordt meegenomen, terwijl aan huishoudelijke arbeid evenmin waarde wordt toegerekend. Na correctie voor deze meetfouten zal waarschijnlijk blijken dat het verschil in welvaart tussen de VS en ons land als sneeuw voor de zon is verdwenen.

De positie van de industrie

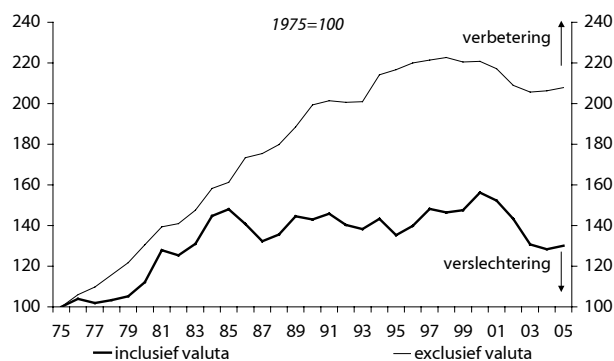
De Nederlandse industrie heeft maar ten dele van de hoogconjunctuur in de jaren '90 geprofi-teerd. Weliswaar is de productie jaarlijks fors gegroeid, waarbij de groei van de toegevoegde waarde tot 2000 ook in internationaal perspectief hoog was, maar dit ging niet gepaard met een noemenswaardige banenaanwas. Nu de economie sedert 2001 een periode van hardnekkige laagconjunctuur doormaakt, is de werkgelegenheid in de industrie juist relatief sterk gedaald.

5) BBP/capita (PPP) versus aandeel dienstensector (%)

Bron: OESO

6) Concurrentiepositie (arbeidskosten p.e.p.)

Bron: CPB, MEV 2005

Nationaal Industriedebat

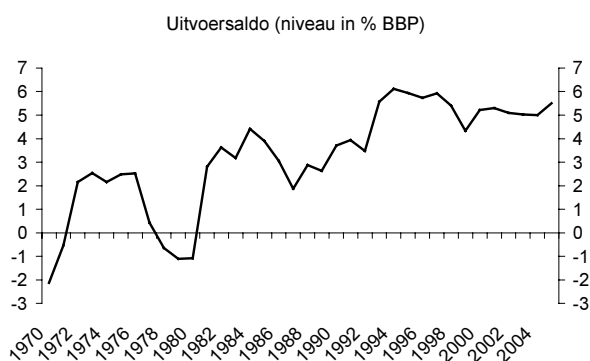
Nederland is binnen de OESO één van de landen waar de dienstensector meer dan 75% van het BBP beslaat. Sowieso is de term 'industrielanden' nog maar voor weinig landen echt adequaat. De keerzijde van het grote aandeel van de dienstensector is een verhoudingsgewijs laag aandeel van de industrie in het nationale inkomen en de werkgelegenheid. Dit hoeft overigens niet slecht te zijn, zoals blijkt uit grafiek 5. Hierin ziet u een spreidingsdiagram, waarin het aandeel van de dienstensector wordt afgezet tegen het inkomen per inwoner. Er blijkt een sterke correlatie te zijn tussen het welvaartsniveau van een land en het aandeel van de dienstensector. Deze figuur is niet bedoeld om het belang van de industrie te bagatelliseren, maar het illustreert vooral dat een stijgend welvaartsniveau per definitie leidt tot een steeds groter aandeel van diensten in de economie.

Voor een goed zicht op de industriële kracht van ons land kan men het best naar een aantal dynamische ontwikkelingen kijken. Hierbij kan men denken aan bijvoorbeeld de ontwikkeling van de concurrentiepositie over de langere termijn of de kracht van de industriële handelsbalans. Ook moet worden ingegaan op de vraag of ons land verder aan het deïndustrialiseren is en, zo ja, wat daarvan dan de oorzaken en gevolgen zijn.

De concurrentiepositie

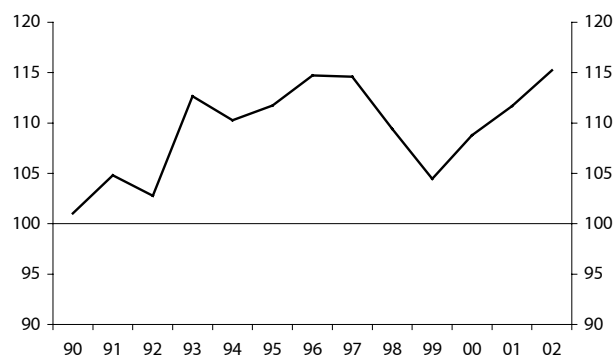
Als de ontwikkeling van de Nederlandse internationale concurrentiepositie over de langere termijn wordt bekeken, dan ontstaat een verrassend beeld. Uit grafiek 6 blijkt, dat de Nederlandse concurrentiepositie, afgemeten aan de hand van de loonkosten per eenheid product (en gecorrigeerd voor wisselkoerseffecten) vanaf het begin van de jaren '80 gestaag is verbeterd. Wel was tegen het einde van jaren '90 als gevolg van de toenmalige krapte op de arbeidsmarkt sprake van een versnelde loonstijging, die duidelijk uitsteeg boven die bij onze handelspartners. In een wat langer historisch perspectief is deze verslechtering cumulatief beschouwd relatief beperkt. Wel is het zo, dat deze samenviel met een scherpe correctie in de verhouding tussen de euro en de dollar. Waar onze exporteurs tot begin 2002 nog profiteerden van een ondergewaardeerde euro, hebben zij sindsdien te maken met minder gunstige valutaire verhoudingen. In dit beeld zal naar verwachting de komende jaren geen wezenlijke verandering komen.ⁱⁱ

7) Handelsbalans

Bron: CPB, MEV 2005

8) Industriële export / import ratio

Bron: The OECD STAN database for Industrial Analysis via Stichting voor Economisch Onderzoek

Nationaal Industriedebat

De industriële handelsbalans

Als wordt gekeken naar de ontwikkeling van de betalingsbalans ontstaat evenmin de indruk dat ons land een structureel probleem heeft met de concurrentiepositie. Ik wees al op het structurele en omvangrijke overschot op de Nederlandse handelsbalans. Jaar in jaar uit verkoopt ons land meer in het buitenland dan dat het invoert. Slechts weinig landen in de wereld slagen erin om een zo omvangrijk, structureel overschot in de buitenlandse handel te boeken (grafiek 7). Ook de industrie draagt in positieve zin bij aan ons handelsoverschot. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van de industriële export/import ratio (grafiek 8). Deze ligt voor ons land structureel boven de 100%. Dit betekent dat ons land meer industriële producten uitvoert dan het invoert. In 2002 lag deze ratio voor ons land zelfs hoger dan in 1990. Weliswaar ligt deze ratio voor ons land lager dan Duitsland en Finland, maar wij doen het beter dan Frankrijk, om maar helemaal niet te spreken van de in dit opzicht zwakke positie van het VK en de VS.

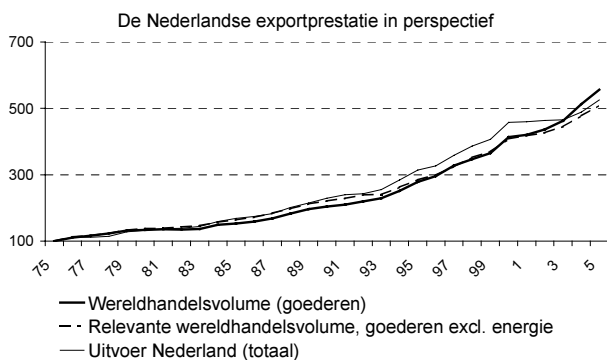
Wel is het zo dat het beeld per sector sterk verschilt. In sommige sectoren is ons land een belangrijk netto-exporteur, zoals energie, basischemie en voedings- en genotsmiddelen, terwijl in andere sectoren, zoals bijvoorbeeld transportmiddelen en textiel- en lederwaren, ons land een forse netto-importeur is. In geen enkele sector is sprake van een trendmatige verslechtering.ⁱⁱⁱ

Exportprestatie

Ondanks de hiervoor aangehaalde cijfers, die duiden op een nog altijd sterke concurrentiepositie van onze exporteurs, is de groei van de Nederlandse uitvoer de laatste jaren structureel achtergebleven bij de wereldhandel. Voor een deel kan dit worden teruggevoerd op een ongunstige spreiding van onze export. Onze uitvoer gaat voor een zeer groot deel naar de andere landen van de Europese Unie en dat is zeker de laatste jaren helaas niet het meest dynamische deel van de wereldeconomie. In echte groeimarkten, zoals bijvoorbeeld China en andere opkomende markten zijn onze exporteurs ondervertegenwoordigd.

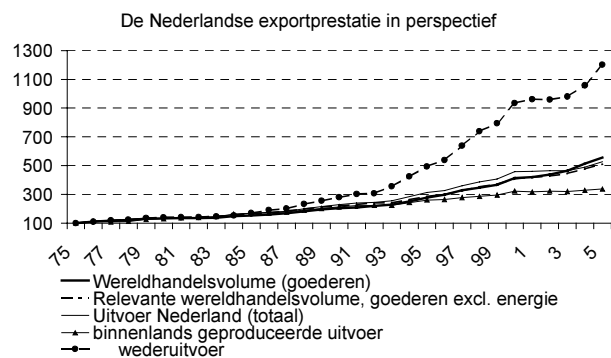
Maar het is nog ernstiger. Het blijkt, dat de Nederlandse uitvoer structureel is achtergebleven bij de groei van onze exportmarkten (de relevante wereldhandel). Dat geldt vooral de uitvoer van binnensland geproduceerde goederen (grafieken 9 en 10). Onze producenten verliezen gestaag marktaandeel in het buitenland, ondanks het feit dat onze loonkosten zich over de lange termijn beschouwd helemaal niet zo ongunstig hebben ontwikkeld. Voor een deel kan dit worden teruggevoerd op de opkomst van nieuwe spelers op de wereldmarkt, die stuk voor stuk hun plaats hebben opgeëist.

9) Nederlandse exportprestatie (1)

Bron: CPB

10) Nederlandse exportprestatie (2)

Bron: CPB

Nationaal Industriedebat

Wat grafiek 10 ook laat zien, is dat de Nederlandse doorvoerhandel spectaculair is gegroeid. Nederland heeft een steeds belangrijker functie als doorvoerhaven naar de rest van Europa gekregen. Ons land is voor China de zesde exportmarkt. Dit weerspiegelt vooral ook dat de Chinese uitvoer naar de rest van Europa voor een belangrijk deel via Nederland loopt. In kringen van beleidsmakers en industriëlen wordt deze handel wel eens afgedaan als 'dozen schuiven'. Deze stellingname is erg kortzichtig. Achter deze doorvoerhandel gaan ingewikkelde logistieke processen schuil. Nederland telt veel Europese hoofdkantoren van buitenlandse bedrijven. Dat zijn belangrijke bronnen van innovatie en hoogwaardige werkgelegenheid. In een wereld die wordt gekenmerkt door een steeds verder voortschrijdende globalisering is het regisseren van de mondiale handelsstromen een belangrijke kerncompetentie, die we als land moeten koesteren.

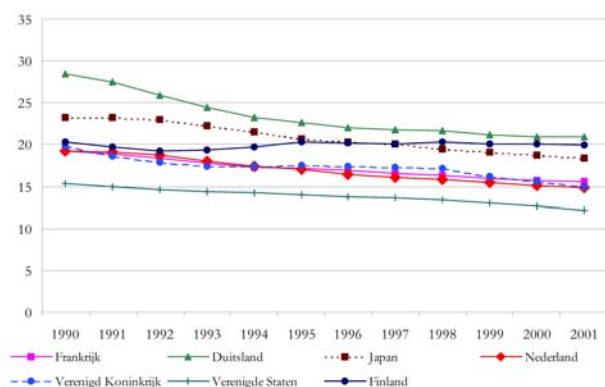
Raakt ons land de industrie kwijt?

Tot slot van dit blok wil ik kort stilstaan bij de stelling dat de Nederlandse industrie massaal ons land ontvlucht. Uit onderzoek van de Stichting Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam blijkt, dat deze stelling in de praktijk iedere grond mist. Wel is het aandeel van de industrie in ons nationaal product van oudsher relatief laag. Hetzelfde geldt voor het aandeel in de de werkgelegenheid. Dit illustreert nogmaals, dat ons land van oudsher een sterke nadruk heeft op handel en diensten. Verder vertoont het aandeel van de industrie een dalende trend, maar deze is niet scherper dan in andere industrielanden.^{iv}

Daarnaast moet ook worden gewezen op de buitenlandse investeringen van het Nederlandse bedrijfsleven. Deze zijn van oudsher omvangrijk en zijn tegen het einde van de jaren '90 scherp opgelopen. Hetzelfde geldt echter ook voor de instroom van directe investeringen vanuit het buitenland. Verder is het zo, dat de Nederlandse buitenlandse investeringen van oudsher voor het overgrote deel zijn gericht op andere industrielanden, met name de Verenigde Staten, de EU en Zwitserland. Daarbij ligt de nadruk ook nog eens in toenemende mate op de dienstensector en de handel. Industriële buitenlandse investeringen in lage lonenlanden kwamen slechts in zeer beperkte mate voor.^v

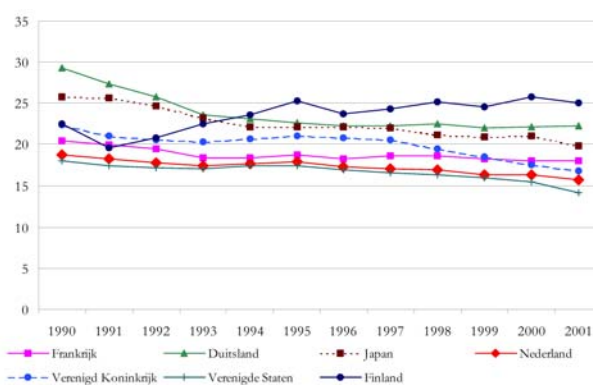
Daarbij komt het herhaaldelijk voor, dat een onderneming na een aantal jaren terugkomt op het besluit de grens over te trekken. Onlangs werd bijvoorbeeld bekend dat Friesland Coberco en eerder Numico hun activiteiten in China hebben gestaakt.^{vi} In 2003 hebben Nederlandse bedrijven per saldo ook al gedesinvesteerd in China. Dit kan worden opgemaakt uit door DNB gepubliceerde cijfers over de Nederlandse betalingsbalans.^{vii}

11) Aandeel industriële werkgelegenheid
(% van totale werkgelegenheid)

Bron: OECD, bewerking Stichting Economisch Onderzoek

12) Ontwikkeling aandeel industriële toegevoegde waarde
(% van totale toegevoegde waarde)

Bron: OECD, bewerking Stichting Economisch Onderzoek

Nationaal Industriedebat

Het is tijd voor een tussenbalans. Uit het voorgaande bleek, dat de Nederlandse economie het in de jaren '90 in veel opzichten goed heeft gedaan, zowel in vergelijking met Europa als met de VS. Ook blijkt dat de concurrentiepositie van ons land aan het einde van de jaren '90 weliswaar is verslechterd, maar minder slecht is dan telkens wordt beweerd. Tot slot blijkt dat geen sprake is van een uitholling van de industriële basis van ons land. De Nederlandse industrie is tot dusver niet massaal naar het buitenland getrokken en zeker niet naar lage-lonenlanden.

Verbreiding van het begrip concurrentiepositie

Hieruit mag echter niet de conclusie worden getrokken dat ons land, en meer specifiek de Nederlandse industrie, geen belangrijke uitdagingen zou kennen. De wereldeconomie verandert in hoog tempo en Nederland, met zijn zeer open economie, voelt de gevolgen daarvan als weinig andere landen. De uitdagingen waar de Nederlandse industrie voor staat zijn omvangrijk, hebben een structureel karakter en lenen zich niet voor korte-termijnoplossingen.

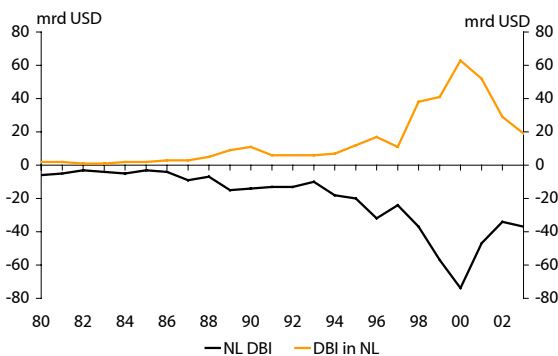
Zo moge het zo zijn dat de Nederlandse industrie nog niet massaal de grens over is getrokken, dat garandeert natuurlijk niet dat dit in de toekomst ook het geval zal blijven. Wereldwijde industriële herallocatie is een proces van alle tijden, dat zich de komende decennia zeker zal voortzetten. Het gaat ook om een ingrijpend proces, waarbij hele bedrijfstakken zich in de loop der decennia over de wereld verplaatsen. Ik heb als jongeling nog meegemaakt dat de grootste mammoettankers ter wereld in Amsterdam werden gebouwd. Die bedrijfstak heeft zich vervolgens via Japan verplaatst naar Korea. Van meer recente datum is het vertrek van de vliegtuigindustrie uit ons land. Toch ligt anno 2004 de industriële productie op een duidelijk hoger niveau dan in 1980.

Toch blijven Nederlandse bedrijven gestaag in het buitenland investeren. Uit recent onderzoek blijkt bijvoorbeeld, dat in het industriële MKB 3% van de ondernemingen denkt dat over 5 jaar de gehele productie naar het buitenland zal zijn verplaatst. Maar liefst 17% van de ondernemers in het industriële MKB denkt erover om op korte termijn buitenlandse activiteiten op te starten, voornamelijk om klanten te volgen die de grens over trekken.^{viii}

De rol van het vestigingsklimaat

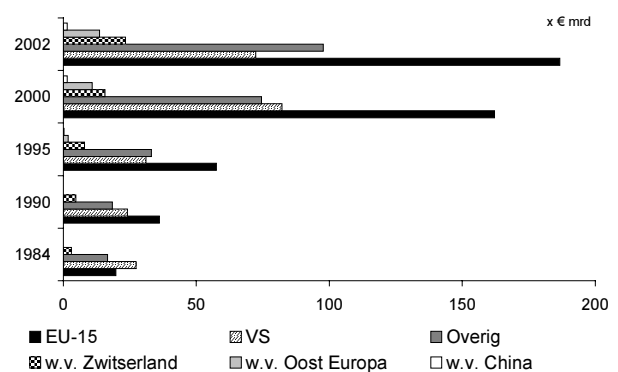
Eerder wees ik er al op dat Nederlandse bedrijven niet alleen massaal in het buitenland investeren, maar dat ons land ook op grote schaal buitenlandse investeerders aantrekt. Daarbij gaat het om overnames, zoals onlangs nog de KLM en eerder de Hoogovens, maar ook om nieuwe vestigingen. Er zijn circa 7500 buitenlandse bedrijven in ons land actief. Van de 500 grootste bedrijven ter

13) In- en uitstroom DBI (1980 – 2003)

Bron: IMF

14) Regionale spreiding Nederlandse DBI

Bron: DNB

Nationaal Industriedebat

wereld hebben er meer dan 400 een vestiging in Nederland. Deze bedrijven verschaffen werk aan zo'n 370.000 werknemers en geven bovengemiddeld veel uit aan Onderzoek en Ontwikkeling. Grensoverschrijdende investeringen vormen een belangrijke bron van welvaart en kennisoverdracht.

Het is enigszins paradoxaal. Terwijl wij ons bijna traditioneel zorgen maken om onze concurrentiepositie, ons ondernemingsklimaat en het vermeende vertrek van Nederlandse bedrijven naar het buitenland, oefent ons land van oudsher een grote aantrekkingskracht op buitenlanders uit. Waarom komen deze buitenlanders naar ons land?

Onderzoek leert, dat buitenlandse bedrijven een veelheid van redenen hebben waarom zij voor Nederland als vestigingsplaats kiezen. Belangrijke overwegingen zijn onder meer het opleidingsniveau en de meertaligheid van de beroepsbevolking. Ook wordt de Nederlandse markt, met 16 miljoen koopkrachtige consumenten, aantrekkelijk gevonden. Wel geldt voor een groot deel van de buitenlandse bedrijven, dat zij Nederland zien als toegangspoort naar de rest van Europa. De centrale ligging van ons land, met goede havens, vormt een belangrijke overweging.

Het zal dan ook niet verbazen dat de dichtslibbende infrastructuur als een belangrijk knelpunt wordt gezien. Het andere grote knelpunt dat bedrijven signaleren is de krapte op de arbeidsmarkt, met name die voor hooggekwalificeerd technisch personeel.^{ix} Overigens wordt ook het fiscale klimaat als vestigingsfactor genoemd, zij het niet dominant.

Het blijkt dat de hierboven gemelde uitkomsten vrijwel allemaal ook genoemd worden door ondernemers in het industriële MKB als de belangrijkste succesfactoren voor een goed industrieel ondernemersklimaat. Onderstaande tabel geeft de uitkomsten van een zeer recente enquête weer.

De vraag: Wat zou volgens ondernemers het vestigingsklimaat voor industriële bedrijven het meest bevorderen?(u mag meer dan één antwoord aanstrepen)

Succesfactor	%
Verminderen regeldruk	54
Meer technische vakmensen opleiden	36
Verlagen vennootschapsbelasting	36
Tegengaan files	33
Toegankelijker maken van kennis die bij kennisinstututen ligt	30
Meer subsidiemogelijkheden voor innovaties	29
Voldoende industriegebieden creëren	19
Meer exportmissies	13

Bron: NIPO, 2004

Ook hier scoort de verslechterde bereikbaarheid en het tekort aan technisch personeel hoog als knelpunt. Verder blijkt dat voor ondernemers in het industriële MKB de administratieve lastendruk als een zware molensteen wordt ervaren. Een ander knelpunt betreft de gebrekkige kennisuitwisseling tussen bedrijven in het MKB en de kennisinstututen.

Multinationals zijn lichtvoetig van karakter. Als het ondernemingsklimaat hen niet bevalt kunnen ze snel vertrekken. Een dergelijk proces kan snel gaan. Zo heeft België in enkele jaren een groot deel van de aldaar gevestigde grote multinationals zien verdwijnen.^x Reden te over om zuinig te zijn op ons vestigingsklimaat en goed naar de ondernemers te luisteren.

Nationaal Industriedebat

De beleidsagenda

Het zijn de in de voorgaande alinea genoemde factoren die op langere termijn de concurrentiekracht van de BV Nederland bepalen. Daarom is het van belang dat het beleid, meer dan nu het geval is, het oog richt op de langere termijn.

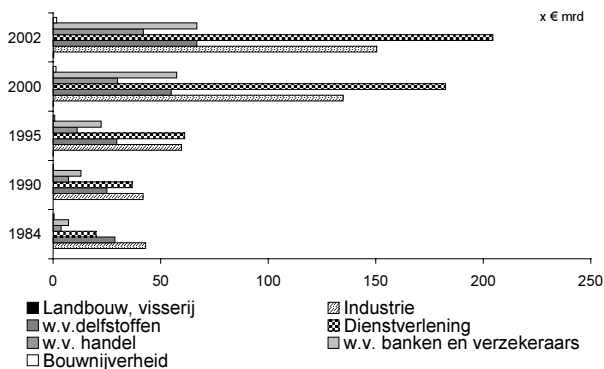
In dit kader is het verheugend nieuws dat de Industriebrief, die het Ministerie van Economische Zaken onlangs het licht liet zien, de hierboven genoemde belangrijkste knelpunten allemaal adresseert.^{xi} Daarnaast vraagt het ministerie welhaast traditiegetrouw ook aandacht voor de kosten en de flexibiliteit van arbeid, waarbij men al net zo traditiegetrouw te weinig aandacht besteedt aan het belang van een gezond bestedingsklimaat voor het bedrijfsleven. Maar over het geheel gezien adresseert de Industriebrief de juiste knelpunten. Dit kabinet heeft inderdaad meer hart voor de industrie dan wij in lange tijd hebben meegemaakt.

Toch zij er ook zaken die minder aan de orde komen, mede ook doordat zij buiten de directe invloedssfeer van het Ministerie van Economische Zaken liggen. Zo ligt er ten aanzien van het onderwijs een belangrijke uitdaging. Onderwijs is één van de belangrijkste factoren die op langere termijn de concurrentiekracht van een land bepalen. Ik constateer met zorg dat ons land binnen de OESO onderaan bungelt met de uitgaven aan onderwijs: minder dan 5% van het BBP. Dat is minder dan Duitsland, Frankrijk of Italië en veel minder dan Noorwegen, Zweden, Denemarken of Finland. In laatstgenoemde landen liggen de uitgaven aan onderwijs per capita soms ruim 50% hoger dan bij ons.^{xii}

Zo mogelijk nog zorgwekkender is dat ons land wat dit betreft links en rechts voorbij wordt gelopen door landen met meer ambitie. Scoorde ons land qua opleidingsgraad in het verleden hoog in vergelijking met veel andere landen, vandaag de dag zien wij dat menige 'emerging market' ons voorbij dreigt te gaan. Ons land is één van de weinige landen waar de jongere generatie niet duidelijk hoger is opgeleid dan de oudere generaties. Op termijn vormt dit één van de grootste bedreigingen voor de welvaart van ons land. Hier horen alarmbellen te rinkelen!!!

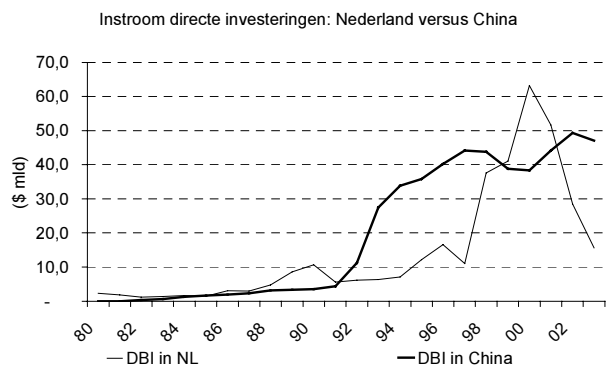
Om maar eens een knuppel in het hoenderhok te gooien: de WBSO, de belangrijkste pot voor innovatiesubsidies, heeft een rendement van minder dan 2%. Het geld dat nu naar de WBSO gaat kan beter worden besteed aan kwaliteitsverbetering in het onderwijs.^{xiii} Het economische en maatschappelijke rendement zou veel hoger zijn, net als de positieve bijdrage aan ons innovatieklimaat.

15) Sectorale spreiding Nederlandse DBI

Bron: DNB

16) Instroom DBI in China en in Nederland

Bron: IMF

Nationaal Industriedebat

Ook de bereikbaarheid wordt in ons kleine, volle land een steeds groter probleem. Het is niet voor niets dat dit probleem door vrijwel iedere ondernemer en gelukkig ook door het Ministerie van Economische Zaken op de agenda wordt gezet. De infrastructuur slibt dicht en de knelpunten worden niet voortvarend genoeg aangepakt. Dit laatste is overigens geen nieuw verschijnsel. Het komt voor, dat er decennialang wordt gepraat voordat projecten daadwerkelijk van de grond komen. De Zuiderzeelijn is hiervan een droevig voorbeeld. Ons land loopt achter op het terrein van hogesnelheidstreinen. Sommige grote infrastructuurprojecten duren onnodig lang, omdat de financiering loopt via de overheidsbegroting (die zoals bekend geen kapitaalrekening kent), hetgeen soms snelle uitvoering in de weg staat. De schade die de files aanrichten aan onze economie wordt inmiddels becijferd op een bedrag van ruim 2 miljard euro per jaar. Een ander punt dat onderbelicht blijft is de rol die de overheid zelf kan spelen als 'launching customer' voor innovaties.

De sociale verhoudingen in ons land, een onderschatte factor van belang voor ondernemingen, zijn de afgelopen jaren bepaald op de proef gesteld. Zo beschouwd moet het nieuwe Sociaal Akkoord dan ook luid worden toegejuicht. In ons land vinden van oudsher structureel minder stakingen plaats dan in de meeste andere industrielanden. Deze 'asset' moeten wij goed op waarde schatten en blijven koesteren. Het is een belangrijke reden waarom buitenlandse bedrijven hun Europese hoofdkantoor in ons land vestigen.

Tot slot kan hier worden gewezen op het feit dat de bestedingsontwikkeling in ons land de laatste jaren ronduit ongunstig is geweest. Beleidsmakers in ons land vertonen nogal eens de neiging om lonen alleen maar te zien als kostenpost en hebben een blinde vlek voor de bestedingseffecten van een langdurig loonmatigingsbeleid. Anders dan in de jaren '80 heeft het huidige kabinet het loonmatigingsbeleid ditmaal niet of nauwelijks geflankeerd met maatregelen ter ondersteuning van de koopkracht. Vooral daardoor blijft de groei van de particuliere consumptie achter en komt ook het conjunctuurherstel in ons land steeds maar niet van de grond.

Een ander punt, dat door dit kabinet als eerste wel serieus op de agenda is gezet, betreft het terugdringen van administratieve overlast. Onnodige administratieve druk en tegenstrijdige regels zijn een voortdurende plaag voor ondernemend Nederland. Dat dit nu eens voortvarend wordt aangepakt is een geweldige sprong vooruit. Ook de beweging die is ingezet om de vennootschapsbelasting te verlagen is goed voor de concurrentiekracht van de vestigingsplaats Nederland.

Het staat evenwel buiten kijf dat een strategisch industriebeleid alleen succesvol kan zijn als alle ministeries zich erachter scharen. Het Ministerie van Economische Zaken loopt voorop en zou de regie kunnen voeren, maar kan het niet alleen. Andere ministeries, zoals Financiën VROM, Rijkswaterstaat, Onderwijs, Sociale Zaken en zelfs Defensie hebben allemaal eveneens een zeer belangrijke rol te spelen. Om een voorbeeld te geven: of ons land een toonaangevend en uiterst innovatief scheepsbouwcluster behoudt wordt niet bepaald door EZ, maar hangt er verregaand vanaf of het Ministerie van Defensie wel of niet toe overgaat om korvetten te bouwen.

Nationaal Industriedebat

Tot besluit

De wereld verandert in een zeer hoog tempo, waarbij de internationale arbeidsdeling steeds verder voortschrijdt. Op zichzelf is dit een goede zaak. Arbeidsdeling is immers een belangrijke motor van economische vooruitgang. Dat gaat op binnen organisaties, het speelt binnen landen en het speelt tussen landen onderling. Per saldo stijgt de mondiale welvaart, doordat ieder land zich richt op de productie van die goederen en diensten waar het een comparatief kostenvoordeel heeft. Dat dit zo werkt weten wij al sinds David Ricardo in 1817 zijn beroemde 'Principles' publiceerde en anno 2004 is het nog steeds niet anders.^{xiv} Het betekent ook dat een land bij voortdurend banen zal verliezen aan het buitenland en dus over voldoende eigen economische kracht dient te beschikken om steeds weer nieuwe banen te creëren. Dit proces verloopt met horten en stoten. Vooral als de conjunctuur hapert en de banengroei tot stilstand komt laait het debat over de concurrentie vanuit lage-lonenlanden op. In tijden van hoogconjunctuur verloopt het proces grotendeels in stilte en vrijwel pijnloos.

Ons land heeft zich in dit krachtenveld tot dusver goed staande gehouden. Er is derhalve geen enkele reden voor het creëren van een paniekstemming: de fundamenten van de Nederlandse economie en onze concurrentiepositie zijn nog steeds sterk. Dit neemt niet weg dat er werk aan de winkel is. Zeker op de lange termijn loopt onze concurrentiepositie gevaar.

Het beleid dient zich daarbij niet te richten op het stoppen van het verlies aan arbeidsplaatsen naar het buitenland, maar moet zich vooral focussen op het behoud van voldoende binnenlandse dynamiek en banengenererend vermogen. Daarbij dient het begrip 'concurrentiepositie' veel breder te worden geïnterpreteerd dan de gebruikelijke smalle focus op de loonkosten. Alleen dan kan ons land zich op lange termijn handhaven in de divisie van 's werelds meest krachtige, rijkste en meest concurrerende landen. Dat is niet alleen goed voor de industrie, maar voor de economie in zijn totaliteit.

-
- ⁱ CPB, Is the American Model Miss World? Chosing between the Anglo-Saxon Model and a European Style Alternative, Discussion Paper 40, Den Haag, 2004
- ⁱⁱ Rabobank Nederland, Visie op 2005, Utrecht, december 2004
- ⁱⁱⁱ Stichting Economisch Onderzoek, Trends in de industrie, conceptrapportage, Amsterdam, november 2004
- ^{iv} Stichting Economisch Onderzoek, Verplaatsing Industrie, hoe erg is het?, Amsterdam, juni 2004
- ^v Rabobank Nederland, Nederlandse directe investeringen in het buitenland, Themabericht 2004/15, Utrecht, augustus 2004
- ^{vi} Zie, titel, het Financieele Dagblad, 18 november 2004
- ^{vii} Zie www.dnb.nl
- ^{viii} Rabobank Nederland & MKB Nederland, MKB Industriemonitor nr. 6, december 2004
- ^{ix} A.E. Hogenbirk, Determinants of Inward Foreign Direct Investment, Maastricht, 2002
- ^x Het Financieele Dagblad, 19 november, 2004
- ^{xi} Tweede Kamer (2004), 29 826, nr. 1: Industriebrief: hart voor de Industrie
- ^{xii} Het betreft de totale uitgaven aan onderwijs (publiek en privaat) als % van het BBP. Bron: website OESO (www.oecd.org), zoeken onder 'education at a glance 2004', tabel B2.1a
- ^{xiii} Uit onderzoek blijkt dat het rendement van de WBSO buitengewoon laag is. Bij iedere 100 euro subsidie legt het bedrijfsleven welgeteld 1 á 2 euro bij. Zie D. Jacobs, De treurnis van Nederland Kennisland, ESB, 28 november 2003, pp. 572 - 573
- ^{xiv} David Ricardo, the Principles of Political Economy and Taxation, London, 1817 (reprint 1978)

Rabobank Nederland
Stafgroep Economisch Onderzoek

Postbus 17100, UC P515
3500 HG Utrecht
Tel +31 30 216 26 66
Fax +31 30 216 1930